فصلنامه علمی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره پنجاهم، بهار ۱۴۰۴- صفحات ۲۳۵-۲۰۷

ارائه الگوی راهبردی توسعه صادارت صنعت نفت و گاز ایران با توجه به تحریم‌های اقتصادی و سنجش میزان تأثیرگذاری و مکانیزم‌های تأثیرگذاری آنها

نوع مقاله: پژوهشی

زهیر نوروزیان[۱]
مهدی باقری[۲]
پیام پاسلاری[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۸/۲۲

چکیده

هدف اصلی از پژوهش حاضر ارائه الگوی راهبردی توسعه صادارت صنعت نفت و گاز ایران با توجه به تحریم‌های اقتصادی و سنجش میزان تأثیر گذاری و مکانیزم های تأثیرگذاری آنها می باشد. در این مطالعه تحقیقی، از روند ترتیبی برای اجرای پژوهش استفاده می‌شود و در دو مرحله و از طریق دو روش، داده‌های پژوهش جمع‌آوری شده و تحلیل می‌گردند. در مرحله اول به شناسایی و تبیین عوامل موثر بر قابلیت صادرات صنعت نفت و گاز در مواجهه با تحریم‌های اقتصادی پرداخته می‌شود تا شناخت بیشتری از بازیگران موثر بر آن حاصل گردد. مرحله دوم، از طریق آزمون کمی، اثرگذاری عوامل شناسایی شده در مرحله قبل، بررسی می‌شود. با توجه به اینکه روش تحقیق آمیخته می باشد در ابتدا اطلاعات کیفی با استفاده از روش گراندد تئوری (مدل استراوس و کوربین) و سپس بر اساس اطلاعات بدست آمده با استفاده از پرسشنامه جمع آوری اطلاعات انجام خواهد شد. در مرحله کمی، فرضیات مرتبط با تأثیر عوامل اثرگذار بر قابلیت های صنعت نفت گاز برای مواجه با تحریم‌های اقتصادی که در مرحله اول شناسایی شده‌اند در قالب مدل‌سازی معادلات ساختاری و به کمک

[۱] دانشجوی دکتری گروه مدیریت بازرگانی، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران
Norouzianzohair@gmail.com

[۲] دانشیار گروه مدیریت دولتی، واحد بندر عباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر عباس، ایران (نویسنده مسئول)
Mbagheri.sbu@gmail.com

[۳] استادیار گروه مدیریت، واحد بندر عباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر عباس، ایران
Payam.paslari@gmail.com

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

نرم افزار SmartPLS ارائه شده است. در نهایت ۴۳ مولفه و ۹۱ شاخص تأیید شده مورد تایید خبرگان قرار گرفتند که در قالب عوامل علی یا پیش شرط (۵ مولفه) شرایط محتوایی (۶مولفه) شرایط مداخله گر (۶ مولفه) شرایط بستر (۱۰ مولفه)راهبردها (۱۳ مولفه) و پیامدها (۳ مولفه) در این مرحله شناسایی شدند. تحلیل عامل اکتشافی بر روی ۹۱ سوال پرسشنامه انجام شد که عوامل: علی، مداخله گر، راهبرد، پیامدها به عنوان عوامل موثر بر ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز شناخته شدند. رابطه کلیه متغیرها با شرایط تأیید شد (عدد معنی داری بزرگتر از ۱/۹۶) و در نهایت مدل تحقیق مورد تایید قرار گرفت.

کلمات کلیدی: توسعه صادرات، نفت و گاز، تحریم‌های اقتصادی.

طبقه‌بندی JEL: Z32 ، L95، F51

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

مقدمه

صنعت نفت و گاز تامین کننده اصلی درآمدهای ارزی کشور است. به عبارت دیگر، این صنعت، حایز رتبه اول درآمدزایی ارزی برای اقتصاد کشور است. در سال های اخیر با وجود ایکه یکی از اهداف دولت، کاهش وابستگی به درآمدهای نفت و گاز بوده است، هچنان بیش از ۸۰ درصد درآمدهای ارزی حاصل از صادرات کشور توسط درآمدهای حاصل از صادرات نفت و گاز تامین شده است. تامین بیش از ۹۵ درصد انرژی کشور بر عهده بخش نفت و گاز است. به عبارت دیگر، این بخش تامین کننده بخش عمده مصارف انرژی کشور محسوب می شود. با توجه به همین موضوع، این صنعت جایگاه شاخصی در سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی دارد به گونه ای که مواد ۱۳ تا ۱۵ این سیاستها به این صنعت اختصاص پیدا کرده است. علاوه بر این، بندهای ۴ و ۸ مرتبط با هدفمندی یارانه ها و مدیریت مصرف انرژی و همچنین بند ۱۸ مرتبط با سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز نیز به این صنعت ارتباط دارند. از طرفی وزارت نفت اهداف مشخصی را برای بخش های مختلف صنعت نفت و گاز پیش بینی کرده است. این اهداف در سه بخش نفت، گاز و پتروشیمی طبقه بندی شده اند. باید تأکید شود که اهداف تعیین شده در سند چشم انداز ۱۴۰۴ همچنان بعنوان چراغ تدوین اهداف بخشی بوده و هدف ارتقاء جایگاه ایران در منطقه و جهان بر اساس تکالیف و جهت گیری های سند چشم انداز می باشد. اکتشاف و توسعه بهره برداری از میادین مشترک نفت و گاز، افزایش ضریب بازیافت چاه های نفتی، تولید صیانتی چاه های موجود، جمع آوری گازهای همراه، صادرات به همسایگان با خط لوله و در مسافت های بالا با توسعه طرح های ال ان جی، افزایش تولید نفت و گاز طبیعی، افزایش ذخیره سازی نفت و فرآورده های نفتی، توسعه سواپ، کاهش شدت مصرف انرژی و آلایندگی در زنجیره عرضه و سمت تقاضا و نهایتاً افزایش قیمت حامل های انرژی به نوعی جهت گیری های برنامه های وزارت نفت را نشان می دهد. بدین منظور وزارت نفت اهداف ۱۵ گانه ای را برای افق آینده ۱۴۰۴ را برای خود تبیین نموده است.

فقدان نهاد حاکمیتی و سیاست‌گذاری در بخش انرژی و روشن نبودن راهبردها و سیاست‌های کلان بخش انرژی و به تبع آن زیر بخش نفت و گاز کشور نیز چالشی است که بیش از همه خود را به صنعت نفت و مدیریت آن تحمیل می‌کند، چراکه در حال حاضر سبد انرژی مصرفی کشور متنوع نیست و بیش از ۹۷ درصد انرژی اولیه کشور توسط این صنعت تامین می‌شود. عدم تعهد مجامع عمومی شرکت‌های اصلی صنعت‌نفت (شرکت ملی نفت ایران، شرکت ملی گاز ایران و شرکت ملی صنایع پتروشیمی) به انجام وظایف خود از دیگر چالش ها است. سال‌هاست که مجامع عمومی صاحبان سهام این شرکت‌ها کاملا حالت صوری پیدا کرده‌اند و به وظایف قانونی خود عمل نمی‌کنند، شرکت‌ها، بنگاه‌های اقتصادی هستند و مجامع عمومی آنها در صورت انجام وظایف قانونی و عرفی و

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

نظارتی و حساب‌کشی خود می‌توانند این بنگاه‌ها را به سمت و سوی داشتن برنامه مدون، شفافیت عملکرد، کاهش هزینه‌ها و ارتقاء کارائی سوق دهند. از دیگر چالش‌های مهم صنعت نفت چالش مدیریت است. از آنجا که ثبات مدیریت یکی از مسایل است که موجب پیشرفت و توسعه می‌شود، به‌دلیل ضعف فاحش شبکه مدیریت کنونی، یک تغییر گسترده مدیریتی در این صنعت اجتناب ناپذیر است. امروز شبکه مدیریت نفت بسیار ضعیف شده است و بسیاری از مدیران موجود از توانائی بالقوه بالائی هم برخوردار نیستند. وجود شرکت‌های متعدد پیمانکاری در صنعت‌نفت که نظام تصمیم‌گیری آنها با بخش کارفرمائی تداخل دارد و دچار ناکارآمدی گسترده نهادی هستند نیز از دیگر مشکلات است. دیگر مشکل ساختاری، شرکت‌هایی هستند که در گذشته بر مبنای طرح‌ها وبرنامه‌های مطالعه نشده و بلندپروازانه تاسیس گردیده‌اند و عملا به یک مرکز هزینه با کارائی بسیار پائین بدل شده‌اند (بهمن زنگی و همکاران، ۱۳۹۵).

چالش نرم‌افزاری و عدم توجه به نرم‌افزارها در جریان سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه فنی، از چالش‌های مهم همه صنایع کشور و از جمله صنعت‌نفت است که نتیجه آن کاهش مستمر کارائی و بهره‌وری و اتلاف سرمایه است. اگر نیروی انسانی با مهارت و انگیزه، سازمان و مدیریت کارآمد و دانش فنی و اطلاعات را سه رکن اصلی نرم‌افزاری بدانیم که رکن سرمایه فیزیکی و تجهیزات تنها در کنار این سه رکن می‌تواند از کارائی و بهره وری مطلوب برخوردار باشد، ملاحظه خواهیم کرد که صنعت‌نفت در هر سه رکن نرم‌افزاری لنگ می‌زند. چالش تحریم دیگر چالش بسیار جدی صنعت نفت است. آژانس بین‌المللی انرژی اخیرا گزارش چشم انداز میان مدت خود را تا افق ۲۰۱۸ منتشر کرده است. مرور این چشم‌انداز نشان می‌دهد که عزم جدی در غرب وجود دارد که ایران به طور کلی از بازار نفت کنار گذاشته شود. شواهد و قراین، میزان ظرفیت مازاد اوپک، توسعه تولید از "اویل‌شیل‌ها "و "شیل‌های‌گازی " و افزایش تولیدی که وجود دارد نیز این امکان را فراهم می‌کند که فشارهای بیشتری بر صادرات نفت کشور وارد شود که بطور کل از بازار نفت حذف شویم و این موضوع هم صادرات نفت را دچار مشکل کرده و هم کل اقتصاد ما را که متاسفانه متکی به نفت است را دچار مشکل می‌کند. چالش دیگر تولید غیرصیانتی نفت است که از چالش‌های دیرینه صنعت‌نفت است. مهمترین اقدام برای افزایش ضریب بازیافت و تولید صیانتی، تزریق گاز کافی به میادین نفتی است. در برنامه چهارم توسعه روزانه حدود ۲۸۰ میلیون متر مکعب تزریق گاز به میادین نفتی برای افزایش ضریب بازیافت و جلوگیری از افت تولید میادین قدیمی نفتی تکلیف شده بود اما آنچه تحقق یافت بیش از ۷۰ میلیون متر مکعب نبوده است. فرسودگی بسیاری از تاسیسات صنعت‌نفت در کنار بی‌نظمی در برنامه‌های تعمیر و نگهداری و ناتوانی در تامین قطعات یدکی، منجر به افزایش روزافزون

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

سوانح در سال‌های اخیر شده است که نیازمند رسیدگی برنامه ریزی شده است (بهمن زنگی و همکاران، ۱۳۹۵).

با این وجود علی رغم تلاش های آمریکا برای تحریم این صنعت، قطعنامه های شورای امنیت سازمان ملل تا دسامبر ۲۰۰۶ صنعت نفت ایران را هدف تحریم قرار نداده بودند. لذا هدف اصلی از پژوهش حاضر ارائه الگوی راهبردی توسعه صادارت صنعت نفت و گاز ایران با توجه به تحریم‌های اقتصادی و سنجش میزان تأثیر گذاری و مکانیزم های تأثیرگذاری آنها می باشد که در قالب اهداف زیر مورد بررسی قرار گرفته است:

شناسایی ابعاد مختلف توسعه استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز

شناسایی متغیرهای اثرگذار بر توسعه استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز

شناسایی عناصر و اجزا تأثیر گذار بر توسعه استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز

شناسایی مکانیزم های اثر گذار بر توسعه استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز

۱- مروری بر ادبیات و مبانی نظری

۱-۱- تحریم‌های اقتصادی و بررسی وضعیت کنونی صنعت نفت و گاز

تحریم‌ها به عنوان ابزاری برای تأمین منافع سیاست خارجی یک کشور ، در میانه طیفی قرار می گیرد که در یک سوی آن سخت ترین اقدامات قهرآمیز مانند کاربرد نیروی نظامی، فعالیت های پنهانی یا تهدید به زور است و در سوی دیگر، طیف تدابیر دیپلماتیک، اخراج دیپلمات ها، احضار سفیر، اعتراض رسمی دیپلماتیک و به تعلیق در آوردن مبادلات فرهنگی قرار دارد. به عبارتی، تحریم‌ها در میانه این طیف قرار داشته و به جای آنها می نشیند (کارتر۱، ۲۰۱۳). تحریم‌های اقتصادی، نوعی دیپلماسی اجبار است که در آن آمیزه ای از زور و دیپلماسی به صورتی هدفمند استفاده می شود تا

1 .CarterBarry 2018

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

دشمن را که به دنبال تغییر وضع موجود است و یا هم اکنون وضع موجود را دگرگون ساخته وادار نماید تا در تصمیم خود تجدید نظر کند (جورج الکساندر[1]، ۲۰۱۳).

۲-۱- فرصت های صنعت نفت ایران در مواجهه با تحریم اقتصادی [2]

از مهم ترین فرصت های صنعت نفت ایران در مواجهه با تحریم اقتصادی می توان به موارد زیر اشاره کرد (بهمن زنگی و همکاران، ۱۳۹۵؛ دیوید رامر[3]، ۲۰۰۶):

۱. افزایش نگرانی مصرف کنندگان در جهان از مسائل انرژی: در امر تحریم نفتی ایران، آمریکا و اتحادیه اروپا در واقع امنیت انرژی و نیز تعادل بازار جهانی انرژی را به خطر انداخته اند، زیرا امروزه یکی از مباحث مهم در زمینه استفاده از انرژی، علاوه بر امنیت تولید، بحث امنیت در عرضه این کالای استراتژیک است.

۲. شوک اقتصاد جهانی: دوران نفت ارزان به پایان رسیده است. بنابراین حتی کوچکترین شوک های سیاسی نیز تأثیر ناگواری بر بازار نفت خواهد گذاشت. به ویژه اگر صادرات چهارمین تولیدکننده بزرگ نفت جهان قطع گردد. البته باید توجه داشت که این امر تنها زمانی اتفاق می افتد که سایر کشورهای تولید کننده امادگی تأمین نفت مورد نیاز بازار را نداشته باشند.

۳. توجه بیشتر به توانمندی های داخلی: با نگاهی مثبت به مفهوم تحریم نفتی ایران، می توان آن را فرصتی برای شکوفایی هرچه بیشتر و بهتر استعدادهای داخلی در زمینه توسعه و پیشرفت دانست. شاهد مثال در این زمینه، دستیابی ایران به توان بسیار بالای دفاعی و نظامی است که نتیجه مستقیم تحریم‌های ایران در زمان جنگ ایران و عراق است.

۴.عدم همکاری برخی نهادها: شرکت ها و کمپانی های بین المللی با تحریم‌ها مانند شرکت های چینی و هندی: با شروع تحریم‌ها علیه ایران، کشورهای وارد کننده نفت ایران نظیز هند، چین، ترکیه و کره جنوبی، مخالفت خود را ابراز داشتند.

۳-۱- تهدیدهای صنعت نفت ایران در مواجهه با تحریم اقتصادی [4]

از مهم ترین تهدیدهای صنعت نفت ایران در مواجهه با تحریم اقتصادی را میتوان به موارد زیر اشاره کرد (یاوری، ۱۳۸۹؛ محمدی الموتی و همکاران، ۱۳۹۶):

---

1 .Jeorge Alexander
2 .Opportunities
3 David Romer (اقتصاد دان ارشد مؤسسه استاندارد پورز)
4 .Threats

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

۱. کاهش سرمایه گذاری ها: تأثیر اولیه تحریم‌های مالی آمریکا کاهش سرمایه گذاری برای تأمین مالی پروژه های توسعه بخش نفت در ایران است؛ زیرا بخش نفت از سرمایه بری زیادی برخوردار است و همواره به مقادیر زیادی از سرمایه برای توسعه این بخش نیازمند است. کمبود سرمایه داخلی، سرمایه گذاری در پروژه های توسعه ای بخش نفت را به تعویق می اندازد.

۲. رکود داخلی: با اعمال تحریم‌های نفتی و اقتصادی علیه ایران، اقتصاد ایران با خطر روبرو می شود؛ چرا که اقتصاد ایران بر واردات متکی است. براین اساس تحریم نفتی ایران علاوه بر ایجاد رکود اقتصاد جهانی، درآمدهای نفتی ایران که بیش از ۹۵ درصد منابع بودجه ای کشور را شامل می شود را کاهش داده و موجبات رکود اقتصادی در داخل نیز خواهد شد.

۳.کاهش سهم بازار ایران توسط رقبا: براساس پیش بینی اوپک، ایران ظرف سه سال آینده و در صورت ادامه روند فعلی سرمایه گذاری ها، به دلیل پیری مخازن پربازده، از نظر ذخایر نفت پس از عربستان، کانادا و ونزوئلا به رده چهارم خواهد رفت و از لحاظ تولید روزانه در جهان نیز پس از عربستان، روسیه، آمریکا، چین، عراق و احتمالا کانادا به رده ۶ یا ۷ و از نظر صادرات در درون اوپک هم بعد از عربستان، امارات، عراق و نیجریه به پله ۵ تنزل پیدا می کند. حال اگر به این شرایط، تحریم‌ها نیز اضافه گردد، بدون شک، رقبا سهم آن را خواهند گرفت.

۴. کاهش منابع مالی و ارزی: تولید کنندگانی که منابع خود را از طریق فاینانس و یوزانس تأمین می کنند، با تنگنا مواجه شده و از طرفی، چون قادر به تحویل کالاهای تولیدی خود در زمان مشخص نیستند، در تعهدات خود به مشتریان و بازپرداخت وام ها و تسهیلات داخلی نیز با مشکل روبرو می شوند.

۵. ایجاد مشکلات در نقل و انتقالات مالی (LC) : در شرایط فعلی و با توجه به فشار دولت های غربی بر بانک های بین المللی، بانک های کشورمان در زمینه گشایش اعتبارات اسنادی دچار مشکلاتی شده اندکه برای مقابله با آن شیوه پرداخت نقدی از سوی تجار در پیش گرفته شده است که هرچند در کوتاه مدت می تواند کارگشا باشد، هزینه هایی را به بازرگانان تحمیل می کند که موجب شده نتوان از این شیوه به عنوان یک راهکار بلندمدت بهره برد.

۴-۱- استراتژی های مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران

در ادامه به انواع استراتژی هایی که با استفاده از نظر جمعی تعدادی از خبرگان صنعت نفت به دست آمده است، اشاره می گردد (احمدی و شمس اسفندآبادی، ۱۳۹۹؛ معظمی و سرعتی آشتیانی، ۱۳۹۳):

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

۱) استراتژی های تغییر جهت: رهیافت این استراتژی ها از بیرون به درون است که جنبه اجتنابی یا حمایتی داشته و حمایت نقاط حاوی ضعف و آسیب پذیری را مد نظر دارد. نمونه هایی از این نوع استراتژی ها عبارتند از:

- تغییر در روش های سرمایه گذاری و تأمین مالی پروژه ها ب ایجاد شبکه های بخش خصوصی فعال در بازارهای مالی منطقه ای
- تغییر در دیپلماسی انرژی کشور و بهره گیری از روابط سیاسی و تجاری بین کشورهای دوست (کشورهای عدم تعهد) و همسایه برای ائتلاف سازی
- تغییر گفتمان بین المللی
- بازنگری در مدیریت مخازن مشترک گاز طبیعی از طریق به کار گیری الگوهای نوین مدیریت تولید و بهره برداری مشترک به جای رقابت در تولید و برداشت غیر صیانتی
- بازنگری بازارهای مصرف و بازارهای هدف آتی
- تجدید ساختار صنعت نفت و کوچک کردن صنعت به منظور چابک سازی آن

۲) استراتژی های تهاجمی: در این نوع استراتژی ها رهیافت، رهیافت عایق بندی(مجزا شدن از مضرات نحریم) است که تمرکز بر فرصت های کشور یا نقاط ضعف تحریم کنندگان دارد. تعدادی از استراتژی های پیشنهادی این گروه در وضعیت تحریم ایران عبارتنداز:

- کاهش قیمت تمام شده
- تقویت کارآفرینان توانمند بخش خصوصی
- حضور فعال در سازمان ها و معاهدات تجارت انرژی
- استمرار ارتباط علمی مشترک صنعت با دانشگاه ها و مراکز پژوهشی داخلی و خارجی

۳) استراتژی تدافعی: رهیافت این استراتژی ها بی اعتنایی به تحریم‌ها و تمرکز فعالیت های اقتصادی به سمت حوزه های غیرنفتی است. در واقع رهیافتی از درون به بیرون است که مستلزم رابطه هماهنگ و تقویت شده بین دولت و ملت است.

از جمله این استراتژی ها عبارتند از:

- تقویت بخش های تولیدی، صنعت و معدن و کشاورزی به منظور جایگزینی اقتصاد نفتی
- اعتمادسازی برای جذب نقدینگی جامعیها تضمین سود بالاتر از متوسط
- توجه به نیروهای دانشی به منظور خلق فناوری و حمایت و پشتیبانی مناسب از آنها
- فراهم ساختن شرایط پیش خرید و خرید همراه با عقد قراردادهای طولانی مدت به طور مثال ۵ ساله

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

۴) استراتژی های تنوع: در این نوع استراتژی ها، رهیافت راه فرعی و جانبی و نیز رهیافت نیابتی کردن مطرح است. یعنی با ایجاد مسیرهای جدید یا دخیل کردن منافع سایر کشورها و شرکت ها، مضرات تحریم تسهیم گردد. از جمله این استراتژی ها به موارد ذیل می توان اشاره نمود:

- تنوع جغرافیای بازار (مطالعات مجدد بازار و جذب مشتریان جدید و تأمین و ارائه ی خدمات خاص به مشتریان)
- تنوع در مسیرهای انتقال (استفاده از ظرفیت مبادله سایر کشورها مثل چین)
- تنوع در نحوه تأمین مالی و فنی پروژه ها (مبادله ی پایاپای)

۲- سوالات پژوهش

هدف اصلی از پژوهش حاضر ارائه الگوی راهبردی توسعه صادارت صنعت نفت و گاز ایران با توجه به تحریم‌های اقتصادی و سنجش میزان تأثیر گذاری و مکانیزم های تأثیرگذاری آنها می باشد که برای رسیدن به این هدف، سوالات زیر مطرح و مورد بررسی قرار گرفته است:

توسعه استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز شامل چه عناصری است ؟

ابعاد استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز کدامند؟

متغیرهای اثرگذار بر توسعه استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز کدامند؟

عناصر و اجزا تأثیر گذار بر توسعه استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز کدامند؟

۳- روش شناسی

این پژوهش از منظر هدف، توسعه‌ای بوده و از منظر ماهیتی، توصیفی می‌باشد. همچنین، برای اجرایی نمودن آن، از روش پژوهش آمیخته استفاده می‌شود که ذیل چتر پارادایمی عمل‌گرایی قرار دارد. روش تحقیق ترکیبی به منظور درک و تحلیل مناسب‌تر مساله و دغدغه پژوهش، به ادغام و ترکیب داده های کیفی و کمی می‌پردازد. در واقع در این مطالعه تحقیقی، از روند ترتیبی برای اجرای پژوهش استفاده می‌شود و در دو مرحله و از طریق دو روش، داده‌های پژوهش جمع‌آوری شده و تحلیل می‌گردند.

در بخش کیفی، برای بررسی و پاسخ به سوال پژوهش، به مصاحبه با خبرگان دانشگاهی در حوزه صادرات صنعت نفت و گاز و همچنین، کارشناسان و صاحب‌نظران آشنا پرداخته می‌شود. خبرگان

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

دانشگاهی بر اساس روش نمونه گیری قضاوتی۱ و گلوله برفی۲، انتخاب خواهند شد. شاخص کفایت تعداد مصاحبه‌ها، اشباع نظری۳ است که بر اساس آن، پژوهشگر بدین نتیجه برسد که مصاحبه‌های بیشتر، اطلاعات بیشتری به اندوخته‌های فعلی مصاحبه‌ها اضافه نخواهد کرد. در قسمت کمی پژوهش، بر اساس شاخص‌های توان آزمون۴ و حجم اثر۵، تعداد متغیرها و سوالات طراحی شده برای آنها که توسط کوهن (۱۹۸۸) پیشنهاد شده اند، استفاده خواهد شد. شاخص های ذکر شده، از طریق نرم افزار جی پاور۶، حداقل نمونه مورد نیاز را ارائه خواهند نمود. بنابراین، حجم نمونه مورد نیاز، بعد از پایان یافتن مرحله اول (پژوهش کیفی)، قابل محاسبه خواهد بود.

در این پژوهش جهت جمع آوری مبانی نظری موضوع از روش کتابخانه ای استفاده میشود. این روش در خصوص مطالعه ادبیات موضوع و بررسی پیشینه پژوهش و نظراتی که راجع به موضوع وجود دارد و نیز فراهم آوردن چارچوبی مناسب برای مطالعه موضوع، انتخاب شده است

در ابتدا باید ذکر شود که دلیل انتخاب روش تحلیل محتوای کیفی برای بخش اول پژوهش، کمبود مطالعات و پیشینه پژوهشی در حوزه بررسی عوامل موثر بر توانمدی های صادرات صنعت نف و گاز است. پژوهش حاضر به روش کیفی و روش گراندد تئوری (مدل استراوس و کوربین) صورت می‌گیرد. بطور کلی سه رهیافت اصلی در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد وجود دارد که با عنوان رهیافت نظام‌مند، ظاهرشونده و ساخت‌گرایانه مشهور هستند. رهیافت نظام‌مند Systematic که با روش استراوس و کوربین۷ (۱۹۹۰) شناخته می شود، در این مقاله از رهیافت نظام مند استفاده می‌شود. این رهیافت برای تدوین نظریه در رابطه با یک پدیده، به صورت استقرایی مجموعه‌ای سیستماتیک از رویه ها را به کار می‌گیرد که دراین پژوهش از روش استراوس و کوربین استفاده گردیده است. بدون دقت علمی، پژوهش (کمی یا کیفی) بی‌ارزش است و مطلوبیت خود را از دست می‌دهد. کوربین و اشتراوس (۱۹۹۴) برای ارزشیابی پژوهش‌های کیفی، به‌جای معیارهای روایی و پایایی، معیار مقبولیت را پیشنهاد داده‌اند. مقبولیت یعنی اینکه یافته‌های پژوهش، تا چه حد در انعکاس تجارب مشارکت‌کنندگان، پژوهشگر و خواننده، درمورد پدیدهٔ مورد مطالعه، موثق و قابل باور است.

1 Judgmental Sampling
2 Snowball Sampling
3 Theoretical Saturation
4 Test Power
5 Effect Size
6 GPower
7 Strauss and Corbin

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

تجزیه و تحلیل در تحقیقات دارای داده‌های آماری، علاوه برآنکه از طریق تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌ها استخراج می‌شود؛ نتایج استخراج شده تحت تاثیر تکنیک‌های بکار رفته نیز قرار می‌گیرد. تجزیه و تحلیل داده‌ها پس از انجام عملیات میدانی و تهیه شدن داده‌ها و انتخاب روش‌های آماری مناسب و دارای مفروضه بنیادی ممکن می‌شود. این بخش از پژوهش به منظور پاسخگوئی به اهداف پژوهش و آزمودن فرضیه‌های پژوهش صورت می‌گیرد. در این مرحله (پژوهش کمی)، فرضیات مرتبط با تأثیر عوامل اثرگذار بر قابلیت های صنعت نفت گاز برای مواجه با تحریم‌های اقتصادی که در مرحله اول شناسایی شده‌اند در قالب مدل‌سازی معادلات ساختاری و به کمک نرم افزار SmartPLS ارائه شده است.

۴- یافته ها

۴-۱- یافته های کیفی

در ابتدا بخش برای اعتبارسنجی ابعاد، مولفه ها و شاخصهای شناسایی شده از روش دلفی فازی استفاده شده است. مطابق با جداول کدگذاری زیر، به هر یک از مولفه ها و شاخص های پژوهش کدی برای شناسایی و تحلیل انتخاب شده است و در نهایت با توجه به مقادیر قطعی روش غیر فازی سازی، تفسیرهای لازم صورت گرفت. با توجه به نتایج ۴۳ مولفه و ۹۱ شاخص تأیید شده در دو گام مطابق جدول ۱ به عنوان مولفه ها و شاخص های نهایی مدل تحقیق تعیین شدند.

جدول ۱- فاصله مقدار قطعی گام اول و دوم تحلیل فازی

کد	مولفه	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
C11	حاکمیت و سیاست گذاری	0.879	0.863	0.016	توافق
C12	لزوم سیاست گذاری مدون وزارت نفت جهت رفع کردن موانع توسعه صادرات محصولات نفت و گاز	0.892	0.883	0.009	توافق
C14	ضرورت رفع موانع ساختاری در سازمان های تصمیم گیرنده در صنعت نفت و گاز	0.875	0.867	0.008	توافق
C15	ضرورت سرمایه گذاری های گسترده مالی و بانکی و ورود فناوری های جدید به صنعت نفت و گاز	0.863	0.854	0.008	توافق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

کد	مولفه	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
C16	ضرورت توجه بیشتر به توانمندی های داخلی و توسعه صادرات محصولات نفت و گاز	0.875	0.850	0.025	توافق
C21	سیاست های بین المللی جهت تحریم صنعت نفت و گاز	0.900	0.875	0.025	توافق
C22	شاخص های کلان اقتصادی	0.900	0.879	0.021	توافق
C23	پایه پولی و تغییر ارزش دلار نسبت به نرخ سایر ارزها (اندیس دلار)	0.883	0.854	0.029	توافق
C24	اختلال در اقتصاد توسط دولت	0.851	0.826	0.025	توافق
C25	دخایر استراتژیک نفت و گاز در ایران	0.851	0.838	0.013	توافق
C26	وضعیت سیاسی و اقتصادی کشورهای صادر کننده نفت و گاز	0.900	0.896	0.004	توافق
C31	بهبود عوامل سازمانی و مدیریتی در صنعت نفت و گاز	0.833	0.812	0.021	توافق
C32	مدیریت سرمایه و فع موانع صادرات محصولات نفت و گاز	0.913	0.900	0.013	توافق
C33	مدیریت زیرساخت ها	0.871	0.863	0.008	توافق
C34	مدیریت موثر نیروی انسانی در صنعت نفت و گاز	0.875	0.867	0.008	توافق
C35	بکارگیری استراتژی اثربخش آموزش و پژوهش در صنعت نفت و گاز	0.904	0.900	0.004	توافق
C36	مدیریت قراردادهای بین المللی نفتی	0.863	0.842	0.021	توافق
C37	مدیریت بازار اثربخش در صنعت نفت و گاز	0.896	0.888	0.008	توافق
C38	بکارگیری استراتژی های تغییر جهت مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران	0.900	0.892	0.008	توافق
C39	بکارگیری استراتژی های تهاجمی جهت مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران	0.875	0.867	0.008	توافق
C310	بکارگیری استراتژی تدافعی جهت مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران	0.863	0.854	0.008	توافق
C311	بکارگیری استراتژی تنوع جهت مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران	0.917	0.908	0.009	توافق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

کد	مولفه	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
C312	انتخاب بهترین جهت گیری استراتژیک صادراتی در صنعت نفت و گاز	0.867	0.863	0.004	توافق
C313	اتخاد مناسب ترین استراتژی توسعه و بهود محصولات نفت و گاز	0.913	0.908	0.004	توافق
C41	ویژگی های درونی سازمانی صنعت نفت و گاز	0.875	0.863	0.012	توافق
C42	زیرساخت نرم افزاری و سخت افزاری	0.896	0.892	0.004	توافق
C43	وجود نیروی انسانی متخصص در کشور	0.867	0.854	0.013	توافق
C44	تعداد دانشگاهها و مراکز پژوهشی فعال	0.867	0.867	0.000	توافق
C45	رهبری و مدیریت بومی	0.883	0.879	0.004	توافق
C46	کیفیت نفت خام ایران	0.871	0.867	0.004	توافق
C47	موقعیت ایران به عنوان جانشین خوب روسیه برای واردات انرژی به اروپا	0.871	0.858	0.013	توافق
C48	داشتن ظرفیت در صادرات محصولات پتروشیمی	0.888	0.883	0.005	توافق
C49	ظرفیت تولید	0.848	0.826	0.022	توافق
C411	موقعیت جغرافیایی	0.875	0.871	0.004	توافق
C51	موانع حاکمیت و سیاست گذاری	0.833	0.806	0.027	توافق
C52	بروکراسی و عدم سازماندهی در صنعت نفت ایران	0.783	0.766	0.017	توافق
C53	سیاست های تحریم علیه ایران	0.840	0.798	0.042	توافق
C55	کمبود نقدینگی در عرصه های توسعه و تولید نفت و گاز در بخش بالادستی و پایین دستی	0.805	0.780	0.025	توافق
C56	عدم حفظ سهم تولید در حوزه های قدیمی به دلیل زیر ساخت های کهنه	0.813	0.792	0.021	توافق
C58	تمرکز اکثر صنایع نفتی در مرزها و استان های ساحلی	0.808	0.769	0.039	توافق
C61	بهبود اثرات کسب و کاردر صنعت نفت و گاز	0.844	0.795	0.049	توافق
C62	ارتقا ویژگی های عملکردی در صنعت نفت و گاز	0.805	0.797	0.008	توافق
C63	بهبود سیاستگذاری بهینه میان صنعت نفت ،دولت و سرمایه گذاران بین المللی	0.772	0.733	0.039	توافق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

کد	مولفه	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
کد	شاخص	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
S1	لزوم تهیه نقشه راه کلی توسعه ظرفیت های صادارت محصولات نفت و گاز	0.828	0.798	0.030	توافق
S2	لزوم وضع قوانین واضح و شفاف در توسعه صادرات محصولات	0.846	0.809	0.037	توافق
S3	تولید ناخالص داخلی	0.842	0.813	0.029	توافق
S4	نرخ بیکاری	0.811	0.765	0.046	توافق
S5	درآمد ملی	0.858	0.829	0.029	توافق
S6	شاخص قیمت	0.807	0.773	0.034	توافق
S7	مصرف	0.846	0.813	0.033	توافق
S8	تورم	0.842	0.817	0.025	توافق
S9	پس انداز	0.853	0.811	0.042	توافق
S10	سرمایه گذاری	0.840	0.807	0.033	توافق
S11	اختلالات طرف عرضه	0.871	0.823	0.048	توافق
S12	اختلالات طرف تقاضا شامل اختلالات پولی و مالی	0.842	0.794	0.048	توافق
S13	اتخاذ رویکرد کیفی در کنار کمی	0.813	0.792	0.021	توافق
S15	مدیریت اثربخش تولیدات و خدمات	0.804	0.769	0.035	توافق
S16	چابک سازی ساختاری و تشکیلاتی	0.863	0.836	0.027	توافق
S17	پژوهش مبنا بودن تولیدات	0.813	0.796	0.017	توافق
S18	برون سپاری وظایف غیر ذاتی و ارتقای بهره وری	0.833	0.821	0.012	توافق
S19	کاهش تصدی گری	0.813	0.783	0.030	توافق
S20	رفع محدودیت دریافت مجوز برای صادرات	0.792	0.779	0.013	توافق
S21	حمایت دولت جهت تزریق سرمایه مناسب به توسعه صنعت نفت و گاز	0.833	0.829	0.004	توافق
S22	مدیریت جریان نقدینگی در صنعت نفت و گاز	0.863	0.850	0.013	توافق
S23	انتقال مناسب تجارب فنی و کسب و کاری	0.825	0.800	0.025	توافق
S24	راه اندازی سیتسم ارزیابی زیرساخت های موجود در صنعت نفت و گاز	0.798	0.786	0.012	توافق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

کد	مولفه	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
S25	راه اندازی مرجعی برای نیاز سنجی در بخش نفت و گاز برای انتقال موثر تکنولوژی	0.833	0.829	0.004	توافق
S26	استفاده از استراتژی اموزش مستمر نیروهای فعال جهت کسب مهارت های مورد نیاز	0.825	0.792	0.033	توافق
S27	جذب و بکارگیری افراد نخبه در صنعت نفت و گاز (مشوق های مالی و غیر مالی)	0.751	0.726	0.025	توافق
S28	هماهنگ سازی آموزش دانشگاهها با نیاز صنعت نفت و گاز	0.817	0.800	0.017	توافق
S29	تعامل دانشگاهها با شرکت های بزرگ در صنعت نفت و گاز	0.778	0.761	0.017	توافق
S31	قراردادهای امتیازی	0.765	0.761	0.004	توافق
S32	قراردادهای مشارکت در تولید	0.804	0.792	0.012	توافق
S33	قراردادهای مشارکت در سرمایه گذاری	0.817	0.804	0.013	توافق
S34	قراردادهای خدمت	0.773	0.761	0.012	توافق
S36	تغییر در گفتمان بین المللی	0.833	0.821	0.012	توافق
S37	اعتمادسازی برای جذب نقدینگی و تقویت بخش های خصوصی	0.823	0.811	0.012	توافق
S39	تنوع در نحوه تأمین مالی و تمرکز بر بازاریابی در صنعت نفت	0.793	0.789	0.004	توافق
S40	بازنگری بازارهای مصرف و بازارهای هدف آتی، بازنگری درشیوه قیمت گذاری محصولات نفت و گاز	0.797	0.797	0.000	توافق
S41	تغییر و بهبود شیو ه های سرمایه گذاری در صنعت نفت و گاز	0.840	0.828	0.012	توافق
S42	تغییر در دیپلماسی انرژی کشور، تغییر گفتمان بین المللی	0.828	0.823	0.005	توافق
S43	بازنگری سیاست های مرتبط با مدیریت مخازن مشترک گاز طبیعی	0.825	0.800	0.025	توافق
S44	تجدید ساختار استراتژیگ صنعت نفت	0.846	0.821	0.025	توافق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

کد	مولفه	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
S45	کاهش قیمت تمام شده جهت نفوذ به بازارهای بین المللی	0.815	0.790	0.025	توافق
S46	تقویت کارآفرینان توانمند بخش خصوصی	0.842	0.829	0.013	توافق
S47	حضور فعال در سازمان ها و معاهدات تجارت انرژی	0.829	0.817	0.012	توافق
S48	اجرای پروژه افزایش ظرفیت انتقال خوراک میعانات گازی به پالایشگاه	0.798	0.786	0.012	توافق
S49	اجرای پروژه افزایش ظرفیت پالایشگاه در راستای افزایش تولید	0.821	0.808	0.013	توافق
S50	احداث مخازن ذخیره با استفاده از تسهیلات ارزی	0.815	0.790	0.025	توافق
S51	اعتمادسازی برای جذب نقدینگی از جامعه	0.783	0.748	0.035	توافق
S52	توجه به نیروهای دانشی به منظور خلق فناوری و حمایت و پشتیبانی مناسب از آنها	0.829	0.813	0.016	توافق
S53	فراهم ساختن شرایط پیش خرید و خرید همراه با عقد قراردادهای طولانی	0.794	0.778	0.016	توافق
S54	پیگیری مشمولیت قوانین مالیاتی منطقه ویژه پالایشگاه	0.791	0.758	0.033	توافق
S55	تنوع جغرافیای بازارهدف	0.829	0.804	0.025	توافق
S56	تنوع در مسیرهای انتقال محصولات نفت و گاز	0.798	0.790	0.008	توافق
S57	تنوع در نحوه تأمین مالی و فنی پروژه ها	0.854	0.842	0.012	توافق
S58	اجرای پروژه های افزایش تنوع سبد فرآورده های تولیدی	0.786	0.773	0.013	توافق
S59	جهت گیری نوآوری	0.774	0.762	0.012	توافق
S60	جهت گیری هزینه گرایی	0.825	0.803	0.022	توافق
S61	جهت گیری رقیب	0.805	0.793	0.012	توافق
S62	جهت گیری مشتری	0.803	0.790	0.013	توافق
S63	ایجاد سیستم بهینه تحقیق و توسعه	0.829	0.817	0.012	توافق
S64	ایجاد فرایند اثربخش نوآوری در چرخه تولید محصول	0.792	0.765	0.027	توافق
S65	مدیریت موثر چرخه عمر محصول	0.798	0.786	0.012	توافق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

کد	مولفه	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
S66	انتقال موثر تکنولوژی جدید جهت توسعه و بهبود فرایند تولید محصولات نفت و گاز	0.757	0.753	0.004	توافق
S67	مدیریت کیف کالا	0.786	0.755	0.031	توافق
S68	انطباق محصولات با نیاز های بازارهای هدف صادراتی	0.794	0.782	0.012	توافق
S69	ایجاد بسترهای مناسب جهت تولید طیف متنوعی از محصولات در صنعت نفت و گاز	0.846	0.833	0.013	توافق
S70	اندازه سازمان	0.803	0.798	0.005	توافق
S71	رسمی بودن	0.838	0.833	0.005	توافق
S72	تخصصی بودن	0.819	0.794	0.025	توافق
S74	سلسله مراتب	0.808	0.792	0.016	توافق
S75	پیچیدگی و تمرکز سازمان	0.821	0.808	0.013	توافق
S76	نبود نگاه استراتژیک و کلان به توسعه صادرات نفت و گاز	0.832	0.828	0.004	توافق
S77	تداخل بخش های مختلف حاکمیتی جهت تصمیم گیری در صنعت نفت و گاز	0.821	0.817	0.004	توافق
S78	عدم همگرایی مناسب در نهاد های سیاست گذار بر صنعت نفت	0.796	0.783	0.013	توافق
S79	نبود سیاست گذاری واضح و شفاف در حوزه توسعه صادرات محصولات نفت و گاز	0.808	0.808	0.000	توافق
S80	نبود ضوابط و قوانین برای توسه صادرات محصولات نفت و گاز	0.829	0.808	0.021	توافق
S81	نبود ضمانت اجرایی قوانین حمایت از صادرات محصولات نفت و گاز	0.813	0.813	0.000	توافق
S82	زمان بر و پر هزینه بودن توسعه صادرات و نفت و گاز	0.850	0.821	0.029	توافق
S83	موانع حقوقی و قانونی از جمله مبهم و بی ثبات بودن قوانین و مقررات تجاری در ایران	0.823	0.819	0.004	توافق
S84	کاهش سهم بازار ایران توسط رقبا، رکود داخلی	0.800	0.788	0.012	توافق
S85	کاهش منابع مالی و ارزی، ایجاد مشکلات در نقل و انتقالات مالی (LC)	0.833	0.821	0.012	توافق

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

کد	مولفه	مقدار قطعی گام ۲	مقدار قطعی گام ۱	اختلاف	نتایج
S86	افزایش هزینه ها به دلیل افزوده شده واسطه ها و هزینه مبادلات	0.800	0.788	0.012	توافق
S87	محدود شدن شرکای تجاری	0.825	0.808	0.017	توافق
S88	افزایش ریسک مراوردات ایران و افزایش حق بیمه	0.850	0.796	0.054	توافق
S89	افزایش برداشت همسایه ها از حوزه های مشترک	0.857	0.840	0.017	توافق
S90	متحدان بین المللی محدود	0.801	0.776	0.025	توافق
S91	بهبود سهم فعلی بازار	0.819	0.773	0.046	توافق
S92	بهبود ضریب نفوذ به بازار بالقوه جدید	0.858	0.838	0.020	توافق
S93	بهبود روش های سرمایه گذاری	0.833	0.786	0.047	توافق
S94	ارتقا مزیت رقابتی ایجاد شده	0.800	0.796	0.004	توافق
S95	ارتقا -سطح دانش فنی توسعه یافته	0.761	0.761	0.000	توافق
S96	ارتقا سطح مهارت ایجاد شده	0.794	0.773	0.021	توافق

منابع: یافته های محقق

روش آنتروپی[1] یکی از روشهای تصمیم گیری چند معیاره برای محاسبه وزن معیارها می باشد. این روش نیازمند به ماتریس معیار-گزینه می باشد. مطابق جدول ۲ راهبرد رتبه ۱، شرایط علی رتبه ۲، مقوله محوری رتبه ۳، شرایط بستر ۴ ، پیامد رتبه ۵ و آخرین رتبه شرایط مداخله گر داشته اند. رتبه بندی مولفه ها مطابق جدول ۲ محاسبه شده است.

جدول ۲- محاسبه رتبه ابعاد با استفاده از آنتروپی شانون

ابعاد	محاسبه آنتروپی	درجه انحراف	وزن نرمال	رتبه
شرایط علی	0.991	0.009	0.203	2
مقوله محوری	0.992	0.008	0.173	3
راهبرد	0.989	0.011	0.247	1
شرایط بستر	0.994	0.006	0.132	4

1 Entropy

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

ابعاد	محاسبه آنتروپی	درجه انحراف	وزن نرمال	رتبه
شرایط مداخله گر	0.995	0.005	0.119	6
پیامد	0.994	0.006	0.126	5

منابع: یافته های پژوهش

مطابق جدول ۳ مولفه های مدیریت بازار اثربخش در صنعت نفت و گاز، ضرورت توجه بیشتر به توانمندی های داخلی و توسعه صادرات محصولات نفت و گاز، تمرکز اکثر صنایع نفتی در مرزها و استان های ساحلی و مدیریت قراردادهای بین المللی نفتی بالاترین رتبه ها و لزوم سیاست گذاری مدون وزارت نفت جهت رفع کردن موانع توسعه صادرات محصولات نفت و گاز و ظرفیت تولید پایین ترین رتبه ها را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۳- محاسبه رتبه مولفه ها با استفاده از آنتروپی شانون

مولفه ها	محاسبه آنتروپی	درجه انحراف	وزن نرمال	رتبه
حاکمیت و سیاست گذاری	0.981	0.019	0.027	7
لزوم سیاست گذاری مدون وزارت نفت جهت رفع کردن موانع توسعه صادرات محصولات نفت و گاز	0.989	0.011	0.015	43
ضرورت رفع موانع ساختاری در سازمان های تصمیم گیرنده در صنعت نفت و گاز	0.980	0.020	0.028	6
ضرورت سرمایه گذاری های گسترده مالی و بانکی و ورود فناوری های جدید به صنعت نفت و گاز	0.982	0.018	0.025	10
ضرورت توجه بیشتر به توانمندی های داخلی و توسعه صادرات محصولات نفت و گاز	0.976	0.024	0.033	2
سیاست های بین المللی جهت تحریم صنعت نفت و گاز	0.984	0.016	0.023	21
شاخص های کلان اقتصادی	0.984	0.016	0.023	21
پایه پولی و تغییر ارزش دلار نسبت به نرخ سایر ارزها (اندیس دلار)	0.983	0.017	0.023	20
اختلال در اقتصاد توسط دولت	0.987	0.013	0.017	41
دخایر استراتژیک نفت و گاز در ایران	0.981	0.019	0.026	8

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

مولفه ها	محاسبه آنتروپی	درجه انحراف	وزن نرمال	رتبه
وضعیت سیاسی و اقتصادی کشورهای صادر کننده نفت و گاز	0.986	0.014	0.020	36
بهبود عوامل سازمانی و مدیریتی در صنعت نفت و گاز	0.982	0.018	0.026	9
مدیریت سرمایه و فع موانع صادرات محصولات نفت و گاز	0.982	0.018	0.025	11
مدیریت زیرساخت ها	0.985	0.015	0.021	33
مدیریت موثر نیروی انسانی در صنعت نفت و گاز	0.985	0.015	0.021	32
بکارگیری استراتژی اثربخش آموزش و پژوهش در صنعت نفت و گاز	0.978	0.022	0.031	5
مدیریت قراردادهای بین المللی نفتی	0.978	0.022	0.031	4
مدیریت بازار اثربخش در صنعت نفت و گاز	0.976	0.024	0.034	1
بکارگیری استراتژی های تغییر جهت مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران	0.983	0.017	0.023	19
بکارگیری استراتژی های تهاجمی جهت مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران	0.984	0.016	0.023	24
بکارگیری استراتژی تدافعی جهت مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران	0.986	0.014	0.020	35
بکارگیری استراتژی تنوع جهت مقابله با اثرات تحریم صنعت نفت ایران	0.986	0.014	0.020	37
انتخاب بهترین جهت گیری استراتژیک صادراتی در صنعت نفت و گاز	0.984	0.016	0.022	25
اتخاد مناسب ترین استراتژی توسعه و بهود محصولات نفت و گاز	0.984	0.016	0.022	29
ویژگی های درونی سازمانی صنعت نفت و گاز	0.983	0.017	0.024	14
زیرساخت نرم افزاری و سخت افزاری	0.982	0.018	0.024	12
وجود نیروی انسانی متخصص در کشور	0.983	0.017	0.024	15
تعداد دانشگاهها و مراکز پژوهشی فعال	0.984	0.016	0.022	28
رهبری و مدیریت بومی	0.984	0.016	0.021	30
کیفیت نفت خام ایران	0.983	0.017	0.024	13

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

مولفه ها	محاسبه آنتروپی	درجه انحراف	وزن نرمال	رتبه
موقعیت ایران به عنوان جانشین خوب روسیه برای واردات انرژی به اروپا	0.986	0.014	0.019	38
داشتن ظرفیت در صادرات محصولات پتروشیمی	0.986	0.014	0.019	39
ظرفیت تولید	0.988	0.012	0.017	42
موقعیت جغرافیایی	0.983	0.017	0.023	17
موانع حاکمیت و سیاست گذاری	0.987	0.013	0.018	40
بروکراسی و عدم سازماندهی در صنعت نفت ایران	0.984	0.016	0.023	23
سیاست های تحریم علیه ایران	0.985	0.015	0.020	34
کمبود نقدینگی در عرصه های توسعه و تولید نفت و گاز در بخش بالادستی و پایین دستی	0.984	0.016	0.022	27
عدم حفظ سهم تولید در حوزه های قدیمی به دلیل زیر ساخت های کهنه	0.984	0.016	0.022	26
تمرکز اکثر صنایع نفتی در مرزها و استان های ساحلی	0.978	0.022	0.031	3
بهبود اثرات کسب و کاردر صنعت نفت و گاز	0.985	0.015	0.021	31
ارتقا ویژگی های عملکردی در صنعت نفت و گاز	0.983	0.017	0.023	18
بهبود سیاستگذاری بهینه میان صنعت نفت ،دولت و سرمایه گذاران بین المللی	0.983	0.017	0.024	16

منابع: یافته های پژوهش

۲-۴- آزمون مدل پژوهش

در قسمت آمار استنباطی نیز برای به دست آوردن مدل نهایی پژوهش و همچنین بررسی برازش آن از روش حدأقل مربعات جزئی (PLS) استفاده شده است. دلیل استفاده از نرم افزار pls غیرنرمال بودن داده ها می باشد. جهت بررسی مدل، نخست برای سنجش روابط متغیرهای پنهان با مولفه های سنجش آنها از مدل بیرونی استفاده شده است. در واقع تا ثابت نشود متغیرهای مشاهده گر، متغیرهای پنهان را به خوبی اندازه‌گیری کرده‌اند، نمی‌توان روابط را مورد آزمون قرار داد. برای آنکه نشان داده شود متغیرهای پنهان به درستی اندازه گیری شده‌اند از مدل بیرونی استفاده شده است. مدل اندازه‌گیری در شکل ۱ نمایش داده شده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

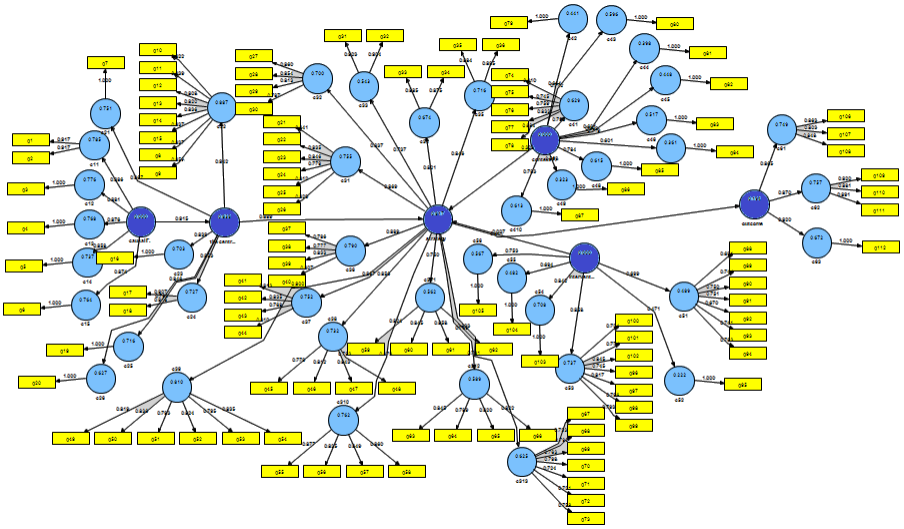

شکل ۱- مدل معادلات ساختاری پژوهش همراه با ضرایب استاندارد

منابع: یافته های پژوهش

در شکل ۱ محقق به بررسی ضرایب استاندارد متغیرهای موجود در مدل پرداخت. مطابق شکل ۱، سوالات ۷۸ (۰,۶۸)، ۸۸ (۰,۶۹) و ۹۲ (۰,۶۷) کمتر از ۰,۷ می باشند اما به دلیل اینکه AVE متغیرها بالاتر از ۰,۵ و مطلوب است از مدل حذف نشدند. سایر سوالات از بار عاملی بیشتر از ۰,۷ برخوردار بوده که نشان دهنده رابطه مطلوب می باشند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

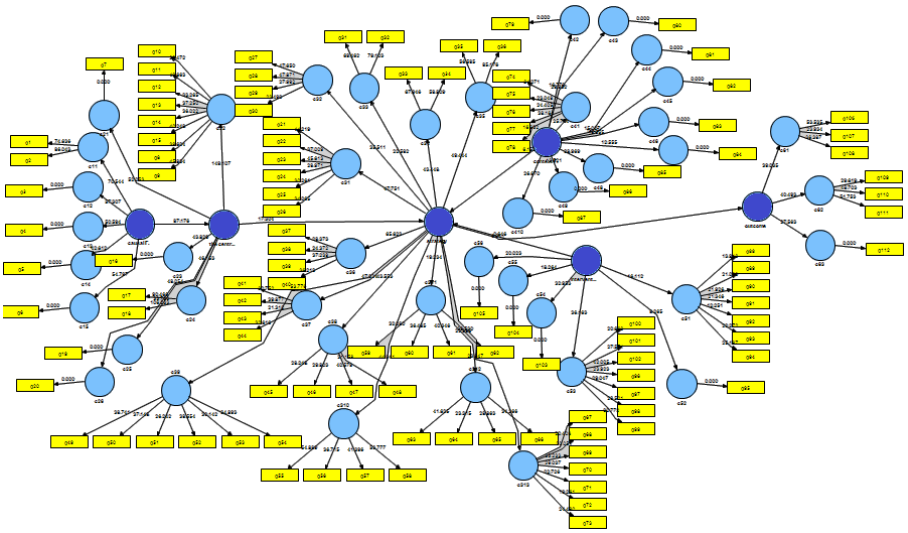

شکل ۲- مدل معادلات ساختاری پژوهش همراه با عدد معنی داری

منابع: یافته های پژوهش

براساس نتایج مدل اندازه‌گیری مندرج در سوالات در شکل ۱ در تمامی موارد مقداری بزرگتر ۰,۷۰ و نزدیک به آن دارد که نشان می‌دهد همبستگی مناسبی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود وجود دارد. برای اینکه بدانیم ضرایب استاندارد محاسبه شده معنادار است یا خیر بایستی عدد معناداری محاسبه شود. عدد معناداری برای مسیرهای مربوطه در شکل ۲ نمایش داده شده است. همچنین بر اساس نتایج مدل اندازه‌گیری مندرج در جدول ۵ مقدار بوت استراپینگ (آماره t) در تمامی موارد از مقدار بحرانی ۱,۹۶ بزرگتر است که نشان می‌دهد همبستگی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود معنادار است.

۳-۴- آزمون فرضیات تحقیق

فرضیه اول: شرایط علی بر مقوله محوری اثر معنی داری دارد.

بر اساس نتایج محاسبات عدد معنی داری اثر شرایط علی بر مقوله محوری برابر ۸۷,۱۸ بود. مقدار t برای این پارامتر بیشتر از ۱,۹۶ محاسبه شد. با توجه به عدد معنی‌داری و مثبت بودن ضریب استاندارد می‌توان نتیجه گرفت فرضیه صفر با ۹۵ درصد اطمینان رد شد. بنابراین شرایط علی بر مقوله محوری اثر معنی داری دارد. میزان اثر برابر ۹۱ درصد برآورد شد که بسیار قوی بود.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

فرضیه دوم: مقوله محوری بر راهبرد اثر معنی داری دارد.

بر اساس نتایج محاسبات عدد معنی داری اثر مقوله محوری بر راهبرد برابر ۱۷,۳۰ بود. مقدار t برای این پارامتر بیشتر از ۱,۹۶ محاسبه شد. با توجه به عدد معنی‌داری و مثبت بودن ضریب استاندارد می‌توان نتیجه گرفت فرضیه صفر با ۹۵ درصد اطمینان رد شد. بنابراین مقوله محوری بر راهبرد اثر معنی داری دارد. میزان اثر برابر ۶۹ درصد برآورد شد که قوی بود.

فرضیه سوم: شرایط بستر بر راهبرد اثر معنی داری دارد.

بر اساس نتایج محاسبات عدد معنی داری اثر شرایط بستر بر راهبرد برابر ۶,۱۵ بود. مقدار t برای این پارامتر بیشتر از ۱,۹۶ محاسبه شد. با توجه به عدد معنی‌داری و مثبت بودن ضریب استاندارد می‌توان نتیجه گرفت فرضیه صفر با ۹۵ درصد اطمینان رد شد. بنابراین شرایط بستر بر راهبرد اثر معنی داری دارد. میزان اثر برابر ۳۳ درصد برآورد شد که متوسط بود.

فرضیه چهارم: شرایط مداخله گر بر راهبرد اثر معنی داری دارد.

بر اساس نتایج محاسبات عدد معنی داری اثر شرایط مداخله گر بر راهبرد برابر ۱۰,۶۵ بود. مقدار t برای این پارامتر بیشتر از ۱,۹۶ محاسبه شد. با توجه به عدد معنی‌داری و مثبت بودن ضریب استاندارد می‌توان نتیجه گرفت فرضیه صفر با ۹۵ درصد اطمینان رد شد. بنابراین شرایط مداخله گر بر راهبرد اثر معنی داری دارد. میزان اثر برابر ۵۱ درصد برآورد شد که نسبتا قوی بود.

فرضیه پنجم: راهبرد بر پیامد اثر معنی داری دارد.

بر اساس نتایج محاسبات عدد معنی داری اثر راهبرد بر پیامد برابر ۶,۰۴ بود. مقدار t برای این پارامتر بیشتر از ۱,۹۶ محاسبه شد. با توجه به عدد معنی‌داری و مثبت بودن ضریب استاندارد می‌توان نتیجه گرفت فرضیه صفر با ۹۵ درصد اطمینان رد شد. بنابراین راهبرد بر پیامد اثر معنی داری دارد. میزان اثر برابر ۴۴ درصد برآورد شد که متوسط بود.

در جدول ۴ نتایج نهایی آزمون فرضیات آورده شده است:

جدول ۴- نتایج نهایی آزمون فرضیات

فرضیات	تأیید یا رد فرضیه
فرضیه اول: شرایط علی بر مقوله محوری اثر معنی داری دارد.	تأیید
فرضیه دوم: مقوله محوری بر راهبرد اثر معنی داری دارد.	تأیید
فرضیه سوم: شرایط بستر بر راهبرد اثر معنی داری دارد.	تأیید
فرضیه چهارم: شرایط مداخله گر بر راهبرد اثر معنی داری دارد.	تأیید
فرضیه پنجم: راهبرد بر پیامد اثر معنی داری دارد.	تأیید

منابع: یافته های پژوهش

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

۴-۴- مدل نهایی تحقیق

مدل نهایی تحقیق در شکل ۳ مشاهده می شود. مولفه ها و ابعاد نهایی مدل بررسی عوامل استراتژیک ورود به بازارهای خارجی برای موفقیت صادرات محصولات نفت و گاز با در نظر گرفتن تحریم‌های اقتصادی پس از اعمال آزمونهای آماری به شرح ذیل می باشد . بر این اساس مدل مزبور شامل ۶ بعد، ۴۳ مولفه و ۹۱ شاخص می باشد و در مقایسه با مدل اولیه پژوهش شامل ۶، ۴۷ مولفه و ۹۶ شاخص؛ ۴ مولفه و ۵ شاخص در مدل نهایی حذف گردید و بقیه مولفه ها و ابعاد ضمن برخورداری از بارعاملی مناسب، در مدل نهایی تایید گردیدند.

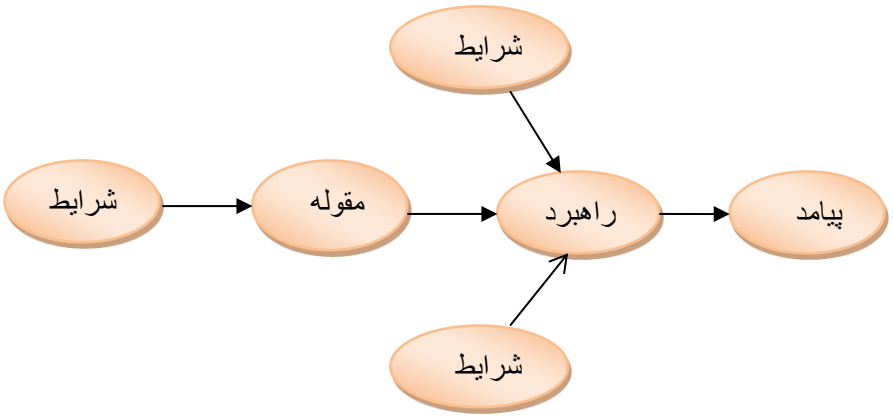

شکل ۳- مدل نهایی تایید شده بر اساس تحقیق (مدل نهایی مستخرج از پژوهش)

منابع: یافته های پژوهش

بحث و نتیجه گیری

عوامل درون سازمانی و ساختاری صنعت نفت و گاز به عنوان یکی از مهمترین عوامل تأثیر گذار جهت بهبود توانمندی رقابتی برای ورود به بازارهای بین المللی شناخته می شود. متاسفانه عوامل ساختاری و مدیریتی صنعت نفت و گاز کشور با تغییرات محیطی بین المللی همسو نمی باشد و نیاز به تغییرات راهبردی در این حوزه احساس می شود در این پژوهش مهمترین عواملی که جهت بهبود عوامل سازمانی و مدیریتی در صنعت نفت از دید خبرگان پیشنهاد شده است عبارتند از: (۱- اتخاذ رویکرد کیفی در کنار کمی ،۲-اتخاذ رویکرد اثربخش به تولید ،۳- مدیریت اثربخش تولیدات و خدمات ،۴- چابک سازی ساختاری و تشکیلاتی، ۵-پژوهش مبنا بودن تولیدات ،۶- برون سپاری وظایف غیر ذاتی و ارتقای بهره وری، ۷- کاهش تصدی گری). صنعت نفت و گاز کشور برای ورود

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

به بازارهای بین المللی نیاز به حمایت ویژه دولتی دارد این حمایت از رفع موانع راهبردی صادارت تا مدیریت جریان نقدینگی را شامل می شود . در این پژوهش پیشنهاداتی توسط خبرگان در ارتباط با رفع محدودیت های صادرات و مدیریت سرمایه ارئه گردیده است که به شرح زیر می باشد (۱- رفع محدودیت دریافت مجوز برای صادات ۲- حمایت دولت جهت تزریق سرمایه مناسب به توسعه صنعت نفت و گاز ۳- مدیریت جریان نقدینگی در صنعت نفت و گاز ۴-انتقال مناسب تجارب فنی و کسب و کاری). متاسفانه به دلیل تحریم‌های ظالمانه علیه صنعت نفت و گاز کشور ، زیرساخت های مورد نیاز جهت حضور در بازارهای بین المللی مناسب نیستند و نیازمند سرمایه گذاری و انتقال مناسب تکنولوژی می باشند . در ارتباط با مدیریت زیرساخت ها در صنعت نفت و گاز ، براساس نظرات خبرگان پیشنهادات زیر ارئه می گردد:(۱- راه اندازی سیتسم ارزیابی زیرساخت های موجود در صنعت نفت و گاز ۲- راه اندازی مرجعی برای نیاز سنجی در بخش نفت و گاز برای انتقال موثر تکنولوژی).

یکی از شاخص های متمایز و کلیدی صنعت نفت و گاز کشور در مقایسه با رقبای همسایه وجود نیروی متخصص و کارآزموده در کشور می باشد از این رو مدیریت نیروی انسانی و حفظ آنها با استفاده از ابزارهای مختلف (مالی و غیر مالی)امری ضروری می باشد .از طرفی به روز نگه داشتن منابع انسانی با ایجاد دروه های اموزشی فراگیر و اثربخش امری حیاتی می باشد در ارتباط با مدیریت نیروی انسانی براساس نظرات خبرگان پیشنهادات زیر ارئه می گردد: (۱-استفاده از استراتژی اموزش مستمر نیروهای فعال جهت کسب مهارت های مورد نیاز -۲-جذب و بکارگیری افراد نخبه در صنعت نفت و گاز (مشوق های مالی و غیر مالی)به کارگیری استراتژی اثربخش آموزش و پژوهش با در نظر گرفتن ابعاد (۱- هماهنگسازی آموز دانشگاهها با نیاز صنعت نفت و گاز ۲- تعامل دانشگاهها با شرکت های بزرگ در صنعت نفت و گاز ۳-برنامه ریزی آموزشی در محتوی های آموزشی متناسب با نیاز صنعت نفت و گاز و پیشرفت های صورت گرفته در جهان). قرارداد های بین المللی و معایب و مزایایی که هر کدام برای صنعت نفت و گاز کشور با توجه به عوامل درون سازمانی و برون سازمانی دارند باید به دقت براساس شرایط روز صنعت نفت و گاز کشور انتخاب شوند. از طرفی قراردادهای نفتی ((۱- قراردادهای امتیازی۲- قراردادهای مشارکت در تولید۳- قراردادهای مشارکت در سرمایه گذاری۴- قراردادهای خدمت)باید براساس مدیریت بازار اثربخش در صنعت نفت و گاز تنظیم گردد . وجود دید بازاریابی و مدیریت بازار در صنعت نفت و گاز وجود ندارد . براساس نظرات خبرگان و یافته های پژوهش مهمترین عوامل موثر بر مدیریت بازار اثربخش در صنعت نفت و گاز عبارتند (۱- تغییر در روش های سرمایه گذاری۲- تغییر در گفتمان بین المللی ۳-اعتمادسازی برای جذب نقدینگی و تقویت بخش های خصوصی۴- توجه به نیروهای دانشی۵- تنوع در نحوه تأمین مالی و

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

تمرکز بر بازاریابی در صنعت نفت۶- بازنگری بازارهای مصرف و بازارهای هدف آتی، بازنگری درشیوه قیمت گذاری محصولات نفت و گاز).

انتخاب بهترین جهت گیری استراتژیک صادراتی در صنعت نفت و گاز جهت حضور در بازارهای بین المللی ضروری می باشد. متاسفانه صنعت نفت و گاز کشور به دلایل درون سازمانی و برون سازمان (تحریم‌ها و ..) فاقد دیدگاه شفاف استراتژیک صادارتی است .براساس یافته های این پژوهش مهمترین جهت گیری استراتژیک صادراتی در صنعت نفت و گاز که می تواند برای حضور در بازارهای بین المملی اتخاذ گردد به شرح زیر می باشد: (۱- جهت گیری نوآوری۲- جهت گیری هزینه گرایی۳- جهت گیری رقیب۴- جهت گیری مشتری). اتخاد مناسب ترین استراتژی توسعه و بهود محصولات نفت و گاز برای ورود به بازارهای بین المللی ضروری می باشد . براساس نظرات خبرگان عوامل زیر را جهت اتخاذ استراتژی توسعه و بهبود محصولات باید مدنظر قرار داد که به شرح زیر می باشد (۱- ایجاد سیستم بهینه تحقیق و توسعه۲-ایجاد فرایند اثربخش نوآوری در چرخه تولید محصول ۳- مدیریت موثر چرخه عمر محصول ۴-انتقال موثر تکنولوژی جدید جهت توسعه و بهبود فرایند تولید محصولات نفت و گاز ۵-مدیریت کیف کالا۶-انطباق محصولات با نیاز های بازارهای هدف صادراتی۷- ایجاد بسترهای مناسب جهت تولید طیف متنوعی از محصولات در صنعت نفت و گاز). مهمترین موانع حاکمیت و سیاست گذاری در ارتقا توانمندی صا صادراتی جهت ورود به بازارهای بین المللی که در این پژوهش براساس نظرات خبرگان شناسایی شده اند عبارتند از (۱-نبود نگاه استراتژیک و کلان به توسعه صادات نفت و گاز ۲-تداخل بخش های مختلف حاکمیتی جهت تصمیم گیری در صنعت نفت و گاز ، ۳-عدم همگرایی مناسب در نهاد های سیاست گذار بر صنعت نفت ،۴- نبود سیاست گذاری واضح و شفاف در حوزه توسعه صادات محصولات نفت و گاز، ۵-نبود ضوابط و قوانین برای توسه صادات محصولات نفت و گاز ،۶- نبود ضمانت اجرایی قوانین حمایت از صادات محصولات نفت و گاز ،۷- زمان بر و پر هزینه بودن توسعه صادرات و نفت و گاز)و بروکراسی و عدم سازماندهی در صنعت نفت ایران (موانع حقوقی و قانونی از جمله مبهم و بی ثبات بودن قوانین و مقررات تجاری در ایران).

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

منابع

۱. احمدی، حسین و شمس اسفندآبادی، علی (۱۳۹۹). الگوی راهبردی دیپلماسی تجاری جمهوری اسلامی ایران با توجه به جنگ اقتصادی (تحریم اقتصادی)، سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی و تجارب کشور های منتخب. فصلنامه اقتصاد دفاع و توسعه پایدار، ۵(۱۷)، ۱۳۲-۱۰۵.

۲. بهمن زنگی، بهروز، نیک ذات، هومن و سلیمانی فر، محسن (۱۳۹۵). چالش ها و راهکارهای انتقال تکنولوژی و استفاده از فناوری های نوین در صنایع نفت. گاز و پتروشیمی، دومین کنگره راهبردی نفت و نیرو، تهران.

۳. حسینی سیانکی، احمد، مهبادی، حسین و بخششی، علی (۱۳۹۸). تحلیل ارتعاش آزاد میکرو ورق های مستطیلی ایزوتروپیک مستقر بر بستر الاستیک بر مبنای تئوری تنش کوپل اصلاح شده ارائه شده در بیست و هفتمین کنفرانس سالانه بین المللی انجمن مهندسان مکانیک ایران.

۴. محمدی الموتی، محمود، حدادی، محمد رضا و نادمی، یونس (۱۳۹۶). ارائه یک الگوی هشدار پیش از وقوع نوسانات شدید قیمتی در بازار نفت اوپک: رویکرد مارکوف سوئیچینگ گارچ. پژوهشنامه اقتصاد انرژی ایران، ۷(۲۵)، ۱۹۲-۱۵۹.

۵. معظمی، منصور و سرعتی آشتیانی، نرجس (۱۳۹۳). راهبردهای مقابله با اثرات تحریم بر صنعت نفت ایران با تاکید بر توسعه همکاری های دانشگاه و صنعت.

۶. یاوری، کاظم (۱۳۸۹). آثار تحریم‌های تجاری و مالی بر اقتصاد ایران، مرکز پژوهش های مجلس، شماره ۶۱.

7. Alexander L. George. (2013). Coercive diplomacy is the purposeful combination of threats and diplomacy aimed at "persuad[ing] an opponent to stop or undo his effort to alter a status quo situation that itself endangers the peace or...already involves naked military aggression." Forceful Persuasion: Coercive Diplomacy as an Alternative to War (Washington, D.C.: United States Institute of Peace press, 18(7): 8379143.
8. Carter BE, Farha RM. Overview and Operation of the Evolving U.S. Financial Sanctions, Including the Example of Iran. Proceedings of the ASIL Annual Meeting. 2013;107:315-322. doi:10.5305/procannmeetasil.107.0315.
9. Cohen J. E. (1988). Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

10. David, Romer. (2006), “Openness and Inflation: Theory and Evidence,” The Quarterly Journal of Economics, Vol. 107 (November), pp. 869–903.
11. Strauss, A., & Corbin J.M. (1994). Grounded Theory Methodology: An Overview, in New York.
12. Strauss, A., & Corbin, J.M. (1990). Grounded Theory Research: procedures, canons and evaluative criteria. Qualitative sociology, 13(1), 3-21.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-09-14]